

MARIAN SZCZEPANIAK

Poznań

RUMUNIA – PRZEBUDOWA USTROJU POLITYCZNEGO I GOSPODARKI. AKCES DO CEFTA

1. WPROWADZENIE

Środkowoeuropejska Umowa o Wolnym Handlu (*Central European Free Trade Agreement – CEFTA*) została podpisana w Krakowie 21 grudnia 1992 r. przez Polskę, Czechy, Słowację i Węgry. Weszła w życie 1 marca 1993 r. Umowa w swej pierwotnej wersji przewidywała, że – poprzez stopniowe znoszenie ceł i barier pozataryfowych – na obszarze państw-sygnatariuszy do 1 stycznia 2001 r. powstanie strefa wolnego handlu towarami przemysłowymi oraz że w tym czasie nastąpi również pewna liberalizacja obrotów artykułami rolno-spożywczymi. W dniu 29 kwietnia 1994 r. w Budapeszcie został podpisany przez Wspólny Komitet Ministrów odpowiedzialnych za współpracę gospodarczą z zagranicą Protokół Dodatkowy do Umowy *CEFTA*, zmieniający zakres i skracający harmonogramy realizacji wzajemnych koncesji. Protokół ten nie wpłynął jednak istotnie na wzrost wzajemnych obrotów¹.

W dniu 25 listopada 1994 r. odbyło się w Poznaniu pierwsze spotkanie premierów państw *CEFTA*. Przyjęli oni tzw. Deklarację Poznańską, która rozpoczęła proces dynamizowania współpracy sygnatariuszy Umowy. Pierwszym formalnym dokumentem implementującym postanowienia Deklaracji Poznańskiej był Protokół Dodatkowy nr 2 do Umowy *CEFTA* podpisany przez Wspólny Komitet 18 sierpnia 1995 r. Dotyczył on kolejnego przyspieszenia w znoszeniu ceł na towary przemysłowe od 1 stycznia 1996 r. Również 1 stycznia 1996 r. wszedł w życie Protokół Dodatkowy nr 3 do Umowy *CEFTA* podpisany przez Wspólny Komitet 21 grudnia 1995 r. Protokół ten ustanowił nowe, znacznie rozszerzone i pogłębione koncesje w zakresie

¹ Postanowienia Umowy i ważniejsze jej modyfikacje zostały dokładniej przedstawione w: M. Szczepaniak, *Współpraca gospodarcza państw Grupy Wyszehradzkiej. Trzy lata funkcjonowania CEFTA*. „Przeгляд Zachodni” nr 3/1996.

wymiany artykułów rolno-spożywczych. W wyniku zastosowania obu Protokołów i – będących ich konsekwencją – regulacji szczegółowych dnia 1 stycznia 1997 r. powstała w Europie Środkowej strefa wolnego handlu towarami przemysłowymi; ochronie celnej podlegają jedynie wyjątki, których wartość we wzajemnej wymianie wynosi około 3%. Od 1 stycznia 1996 r. nie podlega ochronie celnej około 50% wartości obrotów artykułami rolno-spożywczymi. Modyfikacje Umowy znacznie polepszyły warunki wymiany handlowej w obszarze *CEFTA*. Poważnie wzrosła zarówno wartość, jak i dynamika obrotów pomiędzy sygnatariuszami Umowy. W polu ich zainteresowań znalazły się aktualnie kwestie związane ze swobodnym przepływem kapitałów i usług, a w niedalekiej perspektywie również siły roboczej.

Środkowoeuropejska strefa wolnego handlu stała się obszarem gospodarczym atrakcyjnym i wykazującym siłę przyciągania. O przynależność do niej dość szybko zaczęły ubiegać się inne państwa – Bułgaria, Rumunia, Słowenia i kraje bałtyckie. Umowa *CEFTA* w swym pierwotnym brzmieniu nie przewidywała poszerzenia podmiotowego. Taką możliwość stworzyła wspomniana wyżej Deklaracja Poznańska. Zostały w niej ustalone warunki, jakie przedtem muszą spełnić kandydaci: 1) podpisanie umowy o stowarzyszeniu z Unią Europejską; 2) przystąpienie do Układu Ogólnego w Sprawie Cel i Handlu; 3) uzyskanie akceptacji wszystkich członków *CEFTA* (warunek ten nie oznacza, że państwo kandydujące musi wcześniej zawrzeć z państwami *CEFTA* umowy o wolnym handlu)². Porozumienie Uzupełniające do Umowy *CEFTA*, uwzględniające powyższe warunki, zostało podpisane przez Wspólny Komitet 11 września 1995 r. Na podstawie tego Porozumienia 25 listopada 1995 r. w Lublianie zawarta została umowa o akcesji Słowenii do *CEFTA*. Umowa ta obowiązuje od 1 stycznia 1996 r. Drugim nowo przyjętym członkiem *CEFTA* jest Rumunia. Umowa w tej sprawie została zawarta 12 kwietnia 1997 r. w Bukareszcie. Jest ona stosowana prowizorycznie od 1 lipca 1997 r.

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie Rumunii – drugiego po Polsce pod względem wielkości obszaru i liczby mieszkańców państwa Europy Środkowo-Wschodniej. Ukazuję w nim pokrótce kształtowanie się sceny politycznej Rumunii po upadku reżimu Nicolae Ceaușescu, jej polityki zagranicznej, sytuacji gospodarczej, handlu zagranicznego oraz – osobno – polsko-rumuńskich obrotów handlowych. Końcowa część artykułu dotyczy przystąpienia Rumunii do *CEFTA* i warunków tego przystąpienia w świetle umowy akcesyjnej. Granice czasowe opracowania mieszczą się w przedziale lat 1990-1996. Jedynie w niektórych przypadkach wykraczam poza wskazane czasy.

² Tekst deklaracji – P. Deszczyński, M. Szczepaniak, *Grupa Wyszehradzka. Współpraca polityczna i gospodarcza*. Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1995, s. 125.

Uzasadnieniem podjęcia tematu jest fakt, że Rumunia znajduje się na zupełnym marginesie zainteresowań politologii polskiej. Próżno szukać obecności Rumunii w czołowych czasopismach zajmujących się międzynarodowymi stosunkami politycznymi i gospodarczymi bądź problematyką ustrojową. Stosunkowo mało uwagi poświęca temu państwu prasa. Nawet w publikowanym przez Biuro Informacyjne Kancelarii Sejmu i przeznaczonym dla posłów i senatorów dodatku dwutygodniowym do „Kroniki Sejmowej”, zatytułowanym „Parlamenty Europy Środkowej i Wschodniej”, informacje dotyczące Rumunii są sporadyczne i na ogół przypadkowe.

Materiału statystycznego do niniejszego artykułu dostarczyły publikacje Głównego Urzędu Statystycznego i Rządowego Centrum Studiów Strategicznych (poprzednio Centralnego Urzędu Planowania) oraz raport Biura Rady Handlowego w Bukareszcie za 1996 r. Wyzyskany tu materiał opisowy zawarty jest głównie w opracowaniach przeglądowych A. Sowińskiej-Krupki zamieszczonych w czterech tomach serii „Europa Środkowo-Wschodnia” wydanych przez Instytut Studiów Politycznych PAN oraz w artykułach H. Mirskiej Lasoty i D. Warakomskiej opublikowanych w Zeszytach Naukowych Ośrodka Studiów Międzynarodowych przy Senacie RP (ostatnio przy Fundacji im. Roberta Schumana) „Polska w Europie”. Korzystałem ponadto z opracowań wewnętrznych Departamentu Dwustronnych Stosunków Gospodarczych Ministerstwa Gospodarki, materiałów Ambasady Rumunii w Warszawie, a także z publikacji prasowych. Zebrany materiał mogłem uzupełnić, bądź skorygować dzięki informacjom, których życzliwie udzielili mi pracownicy DDSG Ministerstwa Gospodarki, Robert Kazimierzczuk i Janusz Oleksiak, a także pierwszy sekretarz Ambasady Rumunii w Warszawie Romeo Stanciu.

2. SCENA POLITYCZNA

Reżym Nicolae Ceașescu upadł cztery dni po wybuchu krawawej rewolucji, która rozpoczęła się 19 grudnia 1989 r. w Timișoarze. Władzę przejął uformowany spontanicznie i zdominowany przez komunistów Front Ocalenia Narodowego (FON), który 24 grudnia na stanowisko tymczasowego prezydenta powołał Iona Iliescu, a na szefa rządu tymczasowego – Petra Romana. Bieg wydarzeń w następnych paru miesiącach (do pierwszych wyborów) był zbliżony do scenariuszy, według których budowane były zręby nowego ustroju w pozostałych państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Dnia 29 grudnia FON dokonał daleko idących zmian w konstytucji. Rumunia przestała być państwem socjalistycznym, a partia komunistyczna utraciła swą przewodnią rolę. Konstytucja proklamowała rozległe swobody demokratyczne, w tym prawa i wolności mniejszości narodowych. Dnia 31 grudnia FON ogłosił

dekret o rejestracji i działalności partii politycznych. Umożliwił on odradzenie się „historycznych” partii politycznych oraz tworzenie nowych. Wkrótce odrodziły się: Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Narodowo-Chłopska (ChDPNCh), Partia Narodowo-Liberalna (PNL) oraz Rumuńska Partia Socjaldemokratyczna (RPSD). W lutym 1990 r. w partię polityczną przekształcił się FON. W ciągu pierwszych czterech miesięcy 1990 r. powstało około 60 partii politycznych, w tym Demokratyczny Związek Węgrów w Rumunii (DZWR), a także antywęgierska, działająca głównie w Siedmiogrodzie Partia Jedności Narodowej Rumunów (PJNR)³.

Dnia 27 stycznia 1990 r. rozpoczął obrady Okrągły Stół. W rozmowach wzięły udział wspomniane wyżej partie „historyczne” oraz FON. Decyzją Okrągłego Stołu dnia 1 lutego została powołana Tymczasowa Rada Jedności Narodowej (TRJN). Głównym jej celem było doprowadzenie do wyborów prezydenckich i parlamentarnych. Uchwałą TRJN z dnia 13 marca termin tych wyborów został wyznaczony na 20 maja. W wyborach prezydenckich zwyciężył w pierwszej turze Ion Iliescu, na którego głosowało 85% wyborców. W wyborach parlamentarnych zwycięstwo odniósł FON, który w 494-osobowym parlamencie uzyskał 355 mandatów. Misję utworzenia rządu otrzymał Petre Roman. Nowy gabinet, zdominowany przez członków FON, został powołany 25 maja. W *exposé* premier Roman zapowiedział gruntowne reformy polityczne oraz przedstawił program budowania gospodarki rynkowej bez wstrząsów i przy minimalizowaniu kosztów społecznych⁴.

W latach 1990-1991 powstały – obok wielu innych – wszystkie te partie polityczne, które wpływały na bieg życia politycznego kraju przynajmniej do schyłku 1996 r. Poza wymienionymi wyżej były to: Partia Agrarna Rumunii (PAR) – założona 16 listopada 1990 r. i skupiająca dawną kolchozową nomenklaturę, nacjonalistyczna Partia Wielkiej Rumunii (PWR) – powołana 25 czerwca 1991 r., prawicowa Partia Sojuszu Obywatelskiego (PSO) – utworzona 10 lipca 1991 r., wreszcie neokomunistyczna Socjalistyczna Partia Pracy (SPP), grupująca byłych członków Rumuńskiej Partii Komunistycznej – zjazd założycielski tej partii odbył się 12-15 sierpnia 1991 r., a jej przewodniczącym został Ilie Verdej, premier z okresu dyktatury Ceaușescu.

W kwietniu 1991 r. rząd Romana wprowadził nowy program reform gospodarczych zatwierdzony 17 marca na II kongresie FON. W przeciwieństwie do poprzedniego program ten miał charakter liberalny. Toteż reformy – ze względu na wysokie koszty społeczne – nie zyskały akceptacji obywateli. Wiosną i latem przez kraj przetoczyła się fala strajków przeciw drastycznym podwyżkom cen. Brutalną formą tego protestu był przyjazd niezadowolonych górników ze zagłębia węglowego doliny rzeki Jiu do Bukaresztu we wrześniu 1991 r.

³ E. Centkowska, *Jesień Ludów '89. Kalendarium wydarzeń*. Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992, ss. 59-65, 91-107, *passim*.

⁴ *Ibidem*.

Pod naciskiem górników prezydent Iliescu zdymisjonował 26 września gabinet Romana. Dnia 16 października parlament zatwierdził skład nowego rządu pod kierownictwem bezpartyjnego ekonomisty Theodora Stolajana. Do rządu – oprócz przedstawicieli FON – zostali powołani reprezentanci opozycji. Poprawiło to klimat społeczny i polityczny w kraju. Wszakże rząd postawił sobie za cel konsekwentną realizację zapoczątkowanych w kwietniu reform rynkowych, demokratyzację życia politycznego i zorganizowanie nowych wyborów parlamentarnych⁵.

Dnia 6 grudnia 1991 r. w drodze referendum została przyjęta nowa konstytucja, wzorowana na francuskiej. Przyjęto w niej monteskiuszowską zasadę trójpodziału władz, przyznając szereg uprawnień prezydentowi. Konstytucja ustanowiła dwuizbowy parlament – 341-osobową Izbę Deputowanych i 143-osobowy Senat. Zagwarantowała również pluralizm, prawa i wolności obywatelskie, zniosła cenzurę oraz zapewniła mniejszościom narodowym prawo do zachowania, rozwoju i wyrażania tożsamości etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej⁶.

Wspomniany wyżej II kongres FON uruchomił w tej partii procesy dezintegracyjne. Znaczna jej część nie akceptowała polityki przyspieszenia reform prorynkowych. W dniach 27-29 marca 1992 r. odbył się III Kongres FON, na którym doszło do ostatecznej rozgrywki między postkomunistyczną lewicową formacją prezydenta Iliescu a reformatorskim skrzydłem byłego premiera Romana. Większość delegatów (64%) poparła liberalny program Romana. Opowiadając się przeciw populistycznemu programowi Iliescu, kongres zablokował przejście prezeń kontroli nad partią, jak również jego kandydaturę w zbliżających się wyborach prezydenckich. W rezultacie zwolennicy urzędującego prezydenta 7 kwietnia utworzyli własną partię – Demokratyczny Front Ocalenia Narodowego (DFON). Z kolei FON Romana zmienił nazwę na Partia Demokratyczna FON. W tym czasie zaczęła umacniać się zawiązana w lutym 1992 r. koalicja partii opozycyjnych – Konwencja Demokratyczna Rumunii (KDR). Współdziałało w niej kilkanaście partii centroprawicowych, w tym partie „historyczne” oraz zyskująca szybko na znaczeniu PSO⁷.

Drugie po rewolucji wybory prezydenckie i parlamentarne odbyły się 27 września 1992 r. Pierwsza tura wyborów prezydenckich nie przyniosła

⁵ A. Sowińska-Krupka, *Rumunia*. W: *Europa Środkowo-Wschodnia 1991*. Wyd. Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1992, ss. 69-73. Autorka pod tym samym tytułem i w tej samej serii przedstawiła przegląd wydarzeń w Rumunii w kolejnych latach 1992, 1993, 1994 i 1995. Dla uproszczenia podaję dalej tylko nazwisko autorki i w skrócie tytuł (ESW) oraz rocznik serii.

⁶ Konstytucja Rumunii z 21 listopada 1991 r. Tłum. A. Cosma, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1996. Podczas debaty konstytucyjnej odrzucono węgierskie postulaty autonomii terytorialno-administracyjnej i równouprawnienia języka węgierskiego na terenach Siedmiogrodu zamieszkałych w większości przez ludność węgierską. Korzystne dla małych grup etnicznych jest postanowienie konstytucji, iż każdej mniejszości narodowej, której nie udało się wprowadzić swych przedstawicieli do parlamentu, przysznaje ona jedno miejsce w Izbie Deputowanych (art. 59).

⁷ A. Sowińska-Krupka, *ESW 1992*, ss. 148-153.

rozstrzygnięcia. W drugiej turze (11 października) zwyciężył dotychczasowy prezydent, kandydat DFON Ion Iliescu (65% głosów) przed kandydatem opozycyjnej KDR Emilem Constantinescu (31%). W wyborach parlamentarnych zwyciężył prezydencki DFON (27,1% głosów) przed KDR (20,4%), PD-FON (10%), Partią Jedności Narodowej Rumunów (7,7%) oraz Demokratycznym Związkiem Węgrów w Rumunii (7,4%). Do Izby Deputowanych zdołały również wprowadzić swych kandydatów nacjonalistyczna PWR oraz skrajnie lewicowe PAR i SPP. Dnia 4 listopada prezydent powołał mniejszościowy rząd DFON z udziałem ministrów bezpartyjnych. Jego szefem został mało znany ekonomista Nicolae Vacaroiu, który zapowiedział kontynuację reform rynkowych oraz dążenie Rumunii do integracji europejskiej⁸.

Wbrew zapowiedziom tempo reform gospodarczych, osłabione już w okresie rządu T. Stolajana, zostało zwolnione jeszcze bardziej. Kryzys gospodarczy pogłębiał się. Koszty funkcjonowania państwa w coraz większym stopniu ponosiło społeczeństwo. Wzrost cen i bezrobocie były coraz bardziej dotkliwe. Rumunią co parę tygodni wstrząsały strajki organizowane przez centrale związkowe – przeciw wzrostowi cen i bezrobocia, pogarszającym się warunkom życia oraz wszechobecnej korupcji. W strajkach uczestniczyły dziesiątki i setki tysięcy demonstrantów. Afery korupcyjne parlamentarzystów i wysokich urzędników były przedmiotem obrad parlamentarnych.

Prezydencki DFON, aby nieco zwiększyć bazę społecznego poparcia, połączył się w dniach 9 - 10 lipca 1993 r. z trzema niewielkimi partiami pozaparlamentarnymi (Partią Republikańską, Rumuńską Partią Socjalistyczną i Demokratyczną Partią Spółdzielczą) i zmienił nazwę na Rumuńska Partia Demokracji Społecznej (RPDS). Natomiast w parlamencie partia I. Iliescu nawiązała współpracę z nacjonalistycznymi PJNR i PWR oraz skrajnie lewicowymi PAR i SPP. Układ ten, nazywany „czerwonym pięciokątem” i dysponujący łącznie 53% mandatów w Izbie Deputowanych, pozwolił trwać prezydenckiemu rządowi N. Vacaroiu, mimo podejmowania w pierwszych dwóch latach aż sześciu prób odwołania go przez opozycję. Wstydlivy dla RPDS „czerwony pięciokąt” psuł wizerunek Rumunii za granicą, Iliescu bał się jednak dopuścić do przedterminowych wyborów. Ceną za poparcie ze strony kompromitujących partnerów były stanowiska państwowe oraz zaostrenie kursu wobec mniejszości węgierskiej. Wreszcie najsilniejszy z partnerów – PJNR – wymusił na RPDS podpisanie 2 lutego 1994 r. umowy koalicyjnej, a 18 sierpnia tegoż roku powołanie dwóch swych członków do rządu. Dnia 21 stycznia 1995 r. cztery partie „czerwonego pięciokąta” (bez PAR) podpisały już oficjalne porozumienie o współpracy politycznej⁹.

⁸ *Ibidem*.

⁹ H. Mirska Lasota, *Rumunia po pięciu latach*. W: „Polska w Europie”. Zeszyty Naukowe OSM przy Senacie RP, zeszyt 16, Warszawa, grudzień 1994, ss. 86-88.

Koalicja KDR podejmowała próby zmiany układu rządzącego. Na początku stycznia 1994 r. – w odpowiedzi na apel prezydenta Iliescu z 19 grudnia 1993 r. w sprawie konieczności rekonstrukcji rządu – wystąpiła z wnioskiem o utworzenie szerokiego rządu koalicyjnego z udziałem opozycji bądź o rozpisanie przedterminowych wyborów. Prezydent wniosek ten odrzucił. W październiku 1995 r. KDR zaproponowała RPDS poparcie dla mniejszościowego gabinetu Vacaroiu pod warunkiem zerwania przez RPDS z dotychczasowymi partnerami parlamentarnymi. Partia Iliescu nie wyraziła zainteresowania tą propozycją¹⁰.

KDR gromadziła 15 różnej wielkości ugrupowań o orientacji centrowprawicowej. W sierpniu 1994 r. dołączył do KDR liczący 600 tys. związkowców odłamek Krajowej Konfederacji Wolnych Związków Zawodowych „Fratia”, któremu przewodził Victor Ciorbea. Do końca 1995 r. słabością koalicji była jej mała spójność organizacyjna oraz niezdolność do sformułowania wspólnego programu, który stanowiłby realną alternatywę wobec obozu rządowego. Zwarcie szeregów i wspólną konstrukcję programową wymusiły na KDR wybory 1996 r. W obliczu tych wyborów wyraźniej też sprecyzowała swą orientację Partia Demokratyczna FON Petra Romana. W styczniu 1996 r. zjednoczyła się ona z „historyczną” RPSD i przyjęła nazwę Unia Socjaldemokratyczna (USD)¹¹.

Trzecie wybory prezydenckie i parlamentarne odbyły się 3 listopada 1996 r. Pierwsza tura wyborów prezydenckich nie przyniosła rozstrzygnięcia. Dotychczasowy prezydent Ion Iliescu uzyskał 32,2% głosów, a lider KDR Emil Constantinescu 28,2% głosów; z pozostałych kandydatów najwięcej głosów otrzymał przewodniczący USD Petre Roman (20,5%). Do ostatecznej rozgrywki, podobnie jak cztery lata wcześniej, doszło w II turze (17 listopada) między Iliescu i Constantinescu. Tym razem zwyciężył kandydat opozycji, zdobywając 54% głosów. W II turze poparła go USD oraz partia węgierska. Zaprzysiężenie Constantinescu na urząd prezydenta nastąpiło 1 grudnia¹².

Również wybory parlamentarne 3 listopada przyniosły zwycięstwo ugrupowaniom opozycyjnym. W Izbie Deputowanych koalicja KDR uzyskała 122 miejsca, USD 53 i DZWR 25. Rządząca dotychczas RPDS zdobyła 91 miejsc, a popierające ją nacjonalistyczne PWR i PJNR odpowiednio 19 i 18 miejsc (pozostałe 13 miejsc uzyskali kandydaci mniej znaczących ugrupowań). Do Izby Deputowanych weszło ponadto z urzędu 15 przedstawicieli mniejszości narodowych. Analogiczny był rozkład miejsc w Senacie: KDR 53, USD 23 i DZWR 11, natomiast RPDS 41, a PWR i PJNR odpowiednio 8 i 7.

¹⁰ A. Sowińska-Krupka, *ESW 1994-1995*, ss. 439, 451.

¹¹ H. Mirska Lasota, *op. cit.*, s. 88; D. Warakomska, *Rumunia – nadgonić stracony czas. „Polska w Europie”*. Zeszyty Naukowe OSM przy polskiej Fundacji im. Roberta Schumana, zeszyt 22, Warszawa, grudzień 1996, s. 138.

¹² Informacja dla prasy opracowana przez Ambasadę Rumunii w Warszawie, maszynopis.

Kandydaci KDR, USD i DZWR zdobyli łącznie 287 mandatów w Izbie Deputowanych i Senacie¹³.

Już 7 listopada liderzy KDR i USD Constantinescu i Roman podpisali protokół o współpracy wyborczej (w związku z wyznaczoną na 17 listopada II turą wyborów prezydenckich), parlamentarnej i rządowej. Ustalono m.in., że przewodniczącym Senatu – drugą po prezydencie osobą w państwie – będzie reprezentant USD, a urzędy przewodniczącego Izby Deputowanych oraz premiera obsadzi KDR. W protokole zapisano też, że aby „położyć kres degradacji życia gospodarczego i społecznego i stworzyć trwałe podstawy rozwoju kraju”, należy „całkowicie wyeliminować reżym Ilescu z życia politycznego, ekonomicznego i społecznego”¹⁴. Dnia 22 listopada odbyły się pierwsze, konstytucyjne posiedzenia obu izb parlamentu. Zgodnie z podpisanym protokołem przewodniczącym Senatu został Petre Roman (USD), a przewodniczącym Izby Deputowanych Ion Diaconescu (KDR)¹⁵.

Przywódcy KDR i USD zaprosili do konstruowania rządu koalicyjnego partię węgierską. Było to pewnym zaskoczeniem dla miejscowych i zagranicznych obserwatorów rumuńskiej sceny politycznej. Dnia 6 grudnia pełnomocnicy trzech wspomnianych ugrupowań podpisali w obecności prezydenta Emila Constantinescu umowę o solidarności rządowej i parlamentarnej. Stwierdziła ona, że „celem wspólnej działalności rządowej jest utworzenie w Rumunii otwartego społeczeństwa, szanującego różnorodność i pluralizm polityczny, dla którego demokracja, państwo prawa oraz prawa człowieka stanowią podstawy pomyślności i godności każdego człowieka, sprawiedliwości i solidarności społecznej”. Umowa zobowiązała parlamentarzystów trzech ugrupowań do solidarnego popierania rządu oraz do koordynacji poczynań w przyspieszeniu prac ustawodawczych. W umowie zostały ustalone podstawowe cele rządu w polityce wewnętrznej: decentralizacja, zwalczanie biurokracji, prywatyzacja, likwidacja monopolu i wzrost konkurencji, obniżenie podatków oraz zapewnienie pomocy społecznej najbardziej potrzebującym grupom ludności. „Priorytetami polityki zagranicznej (...) – stwierdziła umowa – są w dalszym ciągu: integracja Rumunii ze strukturami politycznymi, gospodarczymi i militarnymi europejskimi i euroatlantyckimi, dobre stosunki i współpraca z sąsiednimi krajami oraz więzi z Rumunami żyjącymi za granicą”¹⁶.

Dnia 12 grudnia powołany został nowy 28-osobowy rząd. Na jego czele stanął wysunięty przez KDR działacz związkowy, od czerwca 1996 r. prezydent Bukaresztu Victor Ciorbea. W skład rządu weszło łącznie z premierem 17 reprezentantów KDR, 7 USD, 2 DZWR oraz 2 bezpartyjnych. Kolejnym – po

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Constantinescu i Roman razem (R. M.). „Rzeczpospolita” z 8 XI 1996.

¹⁵ Źródło jak w przyp. 12.

¹⁶ *Ibidem*.

zaproszeniu DZWR do koalicji – symptomem przełomu w traktowaniu przez władze rumuńskie mniejszości węgierskiej było powołanie reprezentanta tej partii na stanowisko ministra ds. mniejszości narodowych¹⁷.

3. POLITYKA ZAGRANICZNA

Po przełomie 1989 r. Rumunia zadeklarowała kurs prozachodni. Pochłonięta wewnętrznymi problemami, aktywność międzynarodową zaczęła rozwijać w 1991 r. Wniosek o stowarzyszenie ze Wspólnotami Europejskimi rząd rumuński złożył 13 lutego 1991 r. Równocześnie zapoczątkował politykę zbliżenia z NATO. W tej sytuacji dość nieoczekiwanym posunięciem prezydenta Iliescu było podpisanie przezeń 5 kwietnia 1991 r. traktatu rumuńsko-radzieckiego o przyjaźni, dobrym sąsiedztwie i współpracy. Traktat uznawał terytorialne *status quo* w Europie – co było ustępstwem niezawisłej teraz Rumunii na rzecz ZSRR – oraz przewidywał szeroką współpracę obu państw w dziedzinie politycznej, gospodarczej, kulturalnej i wojskowej (m.in. kształcenie wyższych oficerów rumuńskich w akademiach wojskowych ZSRR). Był to jedyny tego rodzaju traktat zawarty po 1989 r. między byłym państwem komunistycznym a ZSRR. Parlament rumuński zdystansował się od tego traktatu. Dnia 24 czerwca ogłosił deklarację potępiającą aneksję przez ZSRR „historycznych ziem rumuńskich Besarabii, północnej Bukowiny, wyspy Węzów i rejonu Chocimia”. Deklaracja uznawała pakt Ribbentrop-Mołotow za nieważny i wyrażała nadzieję na „pokojowe rozwiązanie negatywnych dla Rumunii następstw tajnych klauzul układu” (ratyfikację traktatu parlament rumuński odrzucił w listopadzie 1991)¹⁸. Sukcesorami aneksji terytoriów rumuńskich dokonanej przez ZSRR 28 czerwca 1940 r. i potwierdzonej w traktacie pokojowym z Rumunią 10 lutego 1947 r. stały się Mołdawia i Ukraina, które po nieudanym puczu moskiewskim 19-21 sierpnia 1991 r. ogłosiły deklaracje niepodległości (Ukraina 24 sierpnia, Mołdawia 27 sierpnia)¹⁹.

W tym czasie dojrzał do realizacji cel strategiczny rumuńskiej polityki zagranicznej: zapewnić pomyślność staraniom o integrację ze strukturami zachodnimi – gospodarczymi, politycznymi i obronnymi. Osiągnięcie tego celu wymagało od Rumunii zadokumentowania nowej tożsamości polityczno-ustrojowej oraz uzyskania międzynarodowego poparcia. Wymagało włączenia się – dla uniknięcia izolacji – w dokonujące się dynamicznie procesy integracyjne na terenie Europy Środkowej i Środkowo-Wschodniej. Wymagało

¹⁷ *Informator polityczny PAP*.

¹⁸ A. Sowińska-Krupka, *ESW 1991*, s. 74.

¹⁹ J. Krawulski, *Wybory parlamentarne i prezydenckie u wschodnich sąsiadów Polski w latach 1992-1995 (Litwa, Rosja, Ukraina, Białoruś)*. Wyd. Akademii Ekonomicznej, Poznań 1995, s. 17.

również uregulowania stosunków z państwami sąsiedzkimi. W sprawie celu strategicznego istniał *consensus* wszystkich głównych sił politycznych²⁰. Brak zgody dotyczył natomiast zasad normalizacji stosunków z dwoma sąsiadami – Węgrami i Ukrainą.

Aktywność dyplomacji rumuńskiej przynosiła dobre rezultaty. W latach 1991 - 1992 Rumunia zawarła traktaty o współpracy i przyjaznych stosunkach z Włochami (23 lipca 1991), Francją (20 listopada 1991), Grecją (29 listopada 1991), Czecho-Słowacją (10 stycznia 1992) i Niemcami (21 kwietnia 1992), a ponadto z sąsiednią Bułgarią (27 stycznia 1992). Francja i Włochy stały się orędownikami Rumunii w jej staraniach o integrację ze strukturami zachodnimi. Owocem zabiegów Rumunii o zakotwiczenie się w rozwijających się strukturach Europy Środkowo-Wschodniej było uzyskanie 15 listopada 1991 r. statusu obserwatora w organizacji współpracy regionalnej *Heksagonale* (obecnie Inicjatywa Środkowoeuropejska). Rezultatem aktywności dyplomacji rumuńskiej było powołanie 25 czerwca 1992 r. z udziałem Rumunii i 10 innych państw nowej struktury regionalnej – Współpracy Ekonomicznej Państw Morza Czarnego²¹. Zwieńczeniem tego etapu polityki zagranicznej Rumunii było podpisanie 1 lutego 1993 r. umowy stowarzyszeniowej ze Wspólnotami.

Dalsze zbliżenie się do celu strategicznego zależało w znacznej mierze od normalizacji stosunków z czterema pozostałymi sąsiadami. Na tym polu nie było postępu. Z Serbią, podobnie jak z Bułgarią, Rumunia nie miała kwestii spornych, a chwilowy brak traktatu rumuńsko-serbskiego był wynikiem wojny domowej na terenie byłej Jugosławii oraz sankcji nałożonych na Serbię przez ONZ. Uwagi wymagają natomiast trudności, które hamowały normalizowanie stosunków z Mołdawią, Ukrainą i Węgrami. W każdym z trzech przypadków trudności te miały różną jakość.

Problem ułożenia stosunków rumuńsko-mołdawskich pojawił się z chwilą ogłoszenia przez Mołdawię deklaracji niepodległości. Państwo to w przeważającej większości leży na terenie Besarabii odebranej Rumunii przez ZSRR w czerwcu 1940 r., a Rumuni stanowią 65% ogółu jego mieszkańców. Władze rumuńskie uznały Mołdawię już 28 sierpnia 1991 r. W społeczeństwach obu państw ujawniły się od razu silne dążenia zjednoczeniowe. Po stronie mołdawskiej wyrażał je zwłaszcza Mołdawski Front Ludowy. Rumunia bez zwłoki nawiązała z Mołdawią ścisłą współpracę gospodarczą i kulturalną zorientowaną na uruchomienie mechanizmów integracyjnych. Obawa o secesję Naddniestrza nakazywała jednak władzom obu państw ostrożne podejście do idei zjednoczenia. Dnia 2 października 1991 r. rumuński minister spraw zagranicznych Adrian Nastase powiedział agencji *Reutersa*, że Rumunia zjednoczy się

²⁰ H. Mirska Lasota, *op. cit.*, s. 85.

²¹ G. Bernatowicz, *Współpraca ekonomiczna państw Morza Czarnego*. W: *Europejskie struktury współpracy*. Pod red. S. Parzymiesa, Wyd. PISM, Warszawa 1995, ss. 205-206.

z Mołdawią, chociaż trzeba się przy tym liczyć z perspektywą wieloletnią. Natomiast w Mołdawii za jej odrębnością państwową opowiadała się grupa polityków skupiona wokół prezydenta Mircei Snegura. Po obu stronach upowszechniano więc hasło „Jeden naród – dwa państwa”. Rumunia udzieliła Mołdawii pomocy dyplomatycznej i wojskowej w konflikcie nadniestrzańskim²².

Rosyjskie restrykcje gospodarcze wobec Mołdawii (m.in. polityka celna), obecność XIV armii rosyjskiej w Naddniestrzu oraz wspieranie przez Rosję dążeń secesyjnych tego obszaru sprawiły, że od połowy 1993 r. idea integracji z Rumunią zaczęła tracić zwolenników. Równocześnie rodził się oficjalny kurs na zbliżenie z Rosją. Kurs ten umocnił się po wyborach parlamentarnych 27 lutego 1994 r., w których zwyciężyły opowiadająca się za samodzielnością państwową Mołdawii Demokratyczna Partia Agrarna (43% głosów) i prorosyjska Socjalistyczna Partia – Jedinstwo (28%). W plebiscycie w sprawie przyszłości Mołdawii zorganizowanym 6 marca 1994 r. 94,5% głosujących opowiedziało się za niepodległością. Wkrótce potem, 1 kwietnia parlament zawiesił ustawę wymagającą powszechnej znajomości języka rumuńskiego, a 7 czerwca do rangi hymnu narodowego – w miejsce poprzedniego, wspólnego z Rumunią *Przebudź się Rumunie* – podniósł starą mołdawską pieśń *Nasz język*. W uchwalonej 28 lipca 1994 r. konstytucji przyjęta została kontrowersyjna koncepcja mołdawskiej tożsamości narodowej – odrębnej od rumuńskiej. Nieco wcześniej, 8 kwietnia 1994 r. parlament zatwierdził akces Mołdawii do Wspólnoty Niepodległych Państw oraz do unii ekonomicznej tej organizacji. Dla Rumunii szczególnie bolesne – przynajmniej na tym etapie – było uznanie w 1995 r. przez władze mołdawskie nienaruszalności granic Ukrainy, oznaczające zaakceptowanie przez Mołdawię skutków paktu Ribbentrop–Mołotow²³.

Co się tyczy stosunków z Ukrainą, parlament rumuński już 28 listopada 1991 r. zażądał rozpoczęcia przez rząd negocjacji z władzami ukraińskimi w sprawie zwrotu Rumunii terytoriów zaanektowanych i przyłączonych do Ukrainy przez ZSRR. Następnego dnia rząd rumuński potwierdził te roszczenia. Jednakże stosunki z Ukrainą w zakresie minimum Rumunia znormalizowała dość szybko, nawiązując z nią 1 lutego 1992 r. stosunki dyplomatyczne. Przyczyną była obawa przed utrwaleniem wpływów rosyjskich w Naddniestrzu. Z tego samego powodu wyciszone zostały rumuńskie pretensje terytorialne. Co więcej – wkrótce Rumunia wspólnie z Ukrainą podjęła akcję dyplomatyczną zmierzającą do rozwiązania konfliktu w Naddniestrzu. Nie było natomiast widoków na pełną traktatową normalizację stosunków między obu państwami. Rumunia domagała się włączenia do negocjowanego traktatu formuły potępiającej pakt Ribbentrop–Mołotow, a Ukraina obawiała

²² A. Sowińska-Krupka, *ESW 1991*, ss. 70, 74-75, 130; *ESW 1992*, s. 156.

²³ A. Sowińska-Krupka, *Moldawia*. W: *ESW 1994-1995*, ss. 163-177, *passim*.

się, że może to otworzyć furtkę do przyszłych rumuńskich rewindykacji terytorialnych²⁴.

Poważniejsze komplikacje wystąpiły na drodze traktatowego uregulowania stosunków rumuńsko-węgierskich. Rokowania utrudniał fakt, że już w połowie 1990 r. władze węgierskie przyjęły oficjalnie rolę reprezentanta Węgrów zamieszkałych za granicą. Dla dwóch milionów Węgrów siedmiogrodzkich domagały się od władz Rumunii szerokiego wachlarza praw, m.in. autonomii terytorialnej, równouprawnienia języka węgierskiego na terenach ze znaczną liczebnie mniejszością węgierską, reaktywowania uniwersytetu węgierskiego w Klużu i utworzenia w tym mieście węgierskiego konsulatu. Władze węgierskie doprowadziły do ustawicznego monitorowania sytuacji mniejszości węgierskiej przez Radę Europy. Wszystko to władze rumuńskie uznawały za przejaw ingerencji w swe sprawy wewnętrzne. Były przeciwne zwłaszcza autonomii terytorialnej, wychodząc z założenia, że byłaby ona pierwszym krokiem do rewizji granic. Siedmiogród został bowiem oderwany od Węgier na podstawie traktatów podpisanych w Saint Germain (10 września 1919) i Trianon (4 czerwca 1920), potwierdzonych następnie przez układy paryskie z 10 lutego 1947 r. Rumunia – w obawie przed przyszłymi roszczeniami terytorialnymi – domagała się od Węgier wprowadzenia do negocjowanego traktatu wzajemnych gwarancji nienaruszalności granic. Wskutek nieustępliwości obu stron – Rumunii w sprawie mniejszości, a Węgier w sprawie uznania granic – rokowania stały w miejscu²⁵.

Lata 1993-1995 były kolejnym okresem aktywności dyplomatycznej Rumunii obliczonej na osiągnięcie celu strategicznego. Rumunia podpisała w tym czasie traktaty o współpracy i przyjaznych stosunkach z Polską (25 stycznia 1993), Białorusią (7 maja 1993), Słowacją (24 września 1993), Litwą (8 marca 1994), Albanią (11 maja 1994) i Armenią (20 września 1994)²⁶. Po szczycie NATO 10-11 stycznia 1994 r. w Brukseli Rumunia została zaproszona do udziału w programie „Partnerstwo dla pokoju”. Dokument ramowy o przystąpieniu do „Partnerstwa” podpisała już 26 stycznia 1994 r. jako pierwsze z wszystkich państw pokomunistycznych, neutralnych i niezaangażowanych. Dnia 14 września podpisała z NATO program indywidualny „Partnerstwa” i przystąpiła do jego realizacji. Wcześniej – 9 maja 1994 r. – uzyskała status członka stowarzyszonego Unii Zachodnioeuropejskiej. Z dniem 1 lutego 1995 r. – po zakończeniu procedury ratyfikacyjnej – Rumunia została członkiem stowarzyszonym Unii Europejskiej. Wniosek o członkostwo UE rząd

²⁴ A. Sowińska-Krupka, *ESW 1991*, s. 75; *ESW 1992*, s. 156; *ESW 1994-1995*, s. 210.

²⁵ A. Sowińska-Krupka, *ESW 1991*, s. 75; M. Szczepaniak, *Polityka mniejszościowa Węgier i jej wpływ na status mniejszości węgierskiej w państwach sąsiedzkich*. W: *Konflikty etniczne. Źródła – typy – sposoby rozstrzygnięcia*. Pod red. I. Kabzińskiej-Stawarz, S. Szykiewicza, Wyd. Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 1996, ss. 135-144.

²⁶ A. Sowińska-Krupka, *ESW 1993* oraz *ESW 1994-1995*, *passim*.

rumuński złożył 22 czerwca 1995 r. Mimo że tymczasem nie przynosiły rezultatów rokowania traktatowe z Węgrami i Ukrainą, a tempo rumuńskich reform gospodarczych nie napawało optymizmem, Rumunia zaczęła cieszyć się życzliwością państw zachodnich oraz NATO. Wpływ na to miały względy strategiczne: położenie Rumunii między „kotłem jugosłowiańskim” a „bliską zagranicą” – strefą żywotnych interesów Rosji²⁷.

Stan gospodarki nie stawiał Rumunii w pierwszym szeregu pretendentów do członkostwa w Unii Europejskiej. Większe szanse dostrzegala ona na drodze do NATO. Dnia 20 września 1995 r. Rada Ambasadorów państw NATO w Brukseli zatwierdziła studium *Dlaczego i jak NATO powinno rozszerzyć się*. Studium m.in. stwierdzało, że nowi członkowie muszą mieć uregulowany problem mniejszości narodowych oraz nie zgłaszać roszczeń terytorialnych. Nie mogą bowiem wnosić do Paktu bagażu konfliktów z państwami sąsiadującymi. Dnia 28 października 1995 r. państwa uczestniczące w „Partnerstwie” zostały zapoznane z warunkami przyszłego członkostwa. Na podstawie decyzji szefów dyplomacji państw NATO, podjętej 5 grudnia w Brukseli, od początku 1996 r. rozpoczął się „intensywny dialog” Paktu z państwami aspirującymi do członkostwa. Rumunia była jednym z nich²⁸.

Po oświadczeniach sekretarza generalnego Paktu Javiera Solany złożonych podczas jego wizyty w Moskwie w dniach 20-21 marca 1996 r. wiadomo było, że rozszerzenie NATO jest przesądzone. NATO – oprócz wspomnianych wyżej warunków – za atut każdego państwa kandydującego uznawało jego przynależność do regionalnych struktur współpracy grupujących to państwo oraz inne, w tym kraje członkowskie Paktu i Unii Europejskiej. Na tym polu Rumunia mogła wykazać się przynależnością do Współpracy Ekonomicznej Państw Morza Czarnego oraz do Inicjatywy Środkowoeuropejskiej (jej pełne członkostwo uzyskała 1 czerwca 1996). Ponadto 10 kwietnia 1996 r. złożyła wniosek o przyjęcie do CEFTA. Pozostawał więc problem ostatecznego ułożenia stosunków z sąsiadami. Wskutek braku kwestii spornych nie nastęrczało trudności wynegocjowanie traktatu z „nową” Federacyjną Republiką Jugosławii. „Układ o przyjaźni, dobrym sąsiedztwie i współpracy” oba państwa podpisały 16 maja 1996 r. Wcześniejsze podpisanie układu uniemożliwiały sankcje polityczne i ekonomiczne narzucone Nowej Jugosławii przez ONZ, które obowiązana była stosować – choć ze względu na ponoszone straty czyniła to niechętnie – również Rumunia.

Po kilkuletnim impasie nastąpił przełom w rokowaniach rumuńsko-węgierskich, bowiem w rychłym zawarciu traktatu Węgry były zainteresowane nie mniej niż Rumunia. Ostatecznie „Układ o wzajemnym zrozumieniu, przyjaźni

²⁷ H. Mirska Lasota, *op. cit.*, s. 82.

²⁸ *Państwa wyszehradzkie. Systemy polityczne, gospodarka, współpraca*. Pod red. M. Szczepaniaka, Wyd. Akademii Ekonomicznej, Poznań 1996, ss. 125-127.

i dobrym sąsiedztwie” został podpisany 16 września 1996 r. Na kompromis poszły obie strony. Węgry zrezygnowały z roszczeń do Siedmiogrodu oraz z walki o autonomię terytorialną dla zamieszkałej tam mniejszości węgierskiej. Ustępstwem Rumunii, która zyskała węgierskie gwarancje nienaruszalności granic, jest jej zobowiązanie do przestrzegania praw indywidualnych i kulturalnych mniejszości, wspierania tworzenia się samorządów lokalnych mniejszości oraz zapewnienia im edukacji w języku ojczystym na wszystkich poziomach nauczania (zgodnie z zaleceniem nr 1201 Rady Europy, które zostało włączone do układu)²⁹.

Jedną z przyczyn paroletniego impasu w negocjacjach rumuńsko-ukraińskich był mniejszościowy rząd Nicolae Vacaroiu, który utrzymywał się dzięki poparciu partii nacjonalistycznych i postkomunistycznych, domagających się powrotu do macierzy ziem rumuńskich zaanektowanych przez ZSRR. Nowy rząd, powołany po wyborach 3 listopada 1996 r., posiadający wygodną większość w parlamencie, poszedł na daleko idący kompromis. W podpisanym 2 czerwca 1997 r. „Traktacie o przyjaźni, dobrym sąsiedztwie i współpracy” Rumunia wyrzekła się utraconych terytoriów. Zrezygnowała także z potępienia paktu Ribbentrop–Mołotow. Kwestia ta została zamknięta sformułowaniem, że obie strony potępiają wszelkie wcześniejsze „akty reżimów totalitarnych i wojskowo-dyktatorskich”. Oba państwa zobowiązały się chronić prawa etniczne, językowe i religijne mniejszości – ukraińskiej w Rumunii i rumuńskiej na Ukrainie. W uzupełnieniu traktatu ministrowie spraw zagranicznych obu państw podpisali dokument dotyczący wyspy Węży. Ukraina zobowiązała się w nim zdemilitaryzować wyspę i nie wykorzystywać jej do celów wojskowych. Podział roponośnego szelfu wokół wyspy postanowiono rozstrzygnąć w dalszych rozmowach³⁰.

Jedynym państwem sąsiedzkim, z którym Rumunia nie zawarła traktatu regulującego wzajemne stosunki, jest Mołdawia. Jednak między obu państwami nie było i nie ma stanu napięcia. Przeciwnie – ich stosunki są przyjazne, dodatkowo ze strony Rumunii nacechowane zrozumieniem dla mołdawskiej polityki uwarunkowanej okolicznościami zewnętrznymi. Rumunia nigdy oficjalnie nie domagała się i nie domaga przyłączenia Mołdawii. Nie występowała też ani nie występuje wobec niej z pretensjami terytorialnymi. Nadal – przynajmniej po stronie rumuńskiej – zdaje się obowiązywać hasło „Jeden naród – dwa państwa”. I choć obecnie hasło to nie jest nagłaśniane, to zjednoczenie z Mołdawią – w bliżej nie określonej przyszłości – nadal figuruje w programie niejednej rumuńskiej partii politycznej.

²⁹ *Autonomia wykluczona* (B. Z.). „Rzeczpospolita” z 17 IX 1996; K. Szelestowska, *Pojednanie rumuńsko-węgierskie*. „Trybuna” z 18 IX 1996.

³⁰ K. Mazurak, A. Zaucha, *Pożegnanie z Bukowiną*. „Gazeta Wyborcza” z 3 VI 1997; O. Iwaniak, *Koniec sporu o wyspę*. „Rzeczpospolita” z 3 VI 1997.

Dnia 24 kwietnia 1997 r. sekretarz generalny *NATO* J. Solana zaprosił reprezentantów państw uczestniczących w „Partnerstwie dla pokoju” do Madrytu, gdzie 8 lipca – jak zapowiedziano – Rada Północnoatlantycka wytypuje grupę państw, z którymi Pakt rozpocznie negocjacje o przyszłym członkostwie. Władze rumuńskie z prezydentem E. Constantinescu na czele rozwinęły szeroką akcję zjednywania poparcia na rzecz zakwalifikowania Rumunii do tej grupy. Mimo silnego poparcia przywódców Francji i Włoch kandydatura Rumunii nie została uwzględniona. Szczyt *NATO* w Madrycie postanowił jednak ponownie rozważyć w 1999 r. kwestię przyjęcia Rumunii i paru innych państw. O tym, że „bramy *NATO*” są dla Rumunii otwarte, zapewnił władze rumuńskie prezydent USA Bill Clinton podczas swej wizyty w Bukareszcie 11 lipca 1997 r.³¹

4. SYTUACJA GOSPODARCZA

Zmiany w konstytucji dokonane 29 grudnia 1989 r. przez Front Ocalenia Narodowego wyeliminowały dotychczasowe metody centralnego planowania oraz stworzyły podstawy do zapoczątkowania restrukturyzacji systemu gospodarczego. Dekret FON z dnia 6 lutego 1990 r. umożliwił tworzenie przedsiębiorstw prywatnych mogących jednak zatrudniać nie więcej niż 20 osób. Na tej podstawie do końca 1991 r. powstało 206 tys. firm prywatnych, w większości jednoosobowych bądź rodzinnych, z czego 49% w handlu, 35% w usługach i zaledwie 15% w sferze produkcyjnej. Podstawy prawne zmian własności w rolnictwie stworzyła ustawa z dnia 4 lutego 1991 r., na podstawie której rozpoczęła się reprivatyzacja rolniczych spółdzielni produkcyjnych (66% gruntów ornych) i podział ziem między dawnych właścicieli lub ich spadkobierców. Podstawy prawne prywatyzacji przemysłu stworzyła ustawa z dnia 8 sierpnia 1991 r., wyłączająca jednak przedsiębiorstwa o znaczeniu strategicznym (górnictwo, przemysł zbrojeniowy, energetyka, transport kolejowy, łączność)³².

Nie następowały jednak oczekiwane zmiany w gospodarce kraju. Rumunia – podobnie jak pozostałe państwa byłego bloku radzieckiego – weszła w stan recesji. Załamała się produkcja przemysłowa i rolnicza. Zmniejszyły się gwałtownie obroty handlu zagranicznego, zwłaszcza eksport. Częściowe uwolnienie cen oraz redukcja dotacji, którym nie towarzyszyły zmiany systemowe, spowodowały wysoką inflację i w rezultacie wybuchy niezadowolienia społecznego. Budżet państwa wykazywał gwałtownie rosnący deficyt. Szybko rosło

³¹ B. Węglarczyk, *NATO nas zaprasza*. „Gazeta Wyborcza” z 9 VII 1997; Clinton *uspokaja Rumunów* (P. K.). „Rzeczpospolita” z 12-13 VII 1997.

³² E. Centkowska, *op. cit.*, ss. 64, 101; A. Sowińska-Krupka, *ESW 1991*, ss. 76, 128.

bezrobocie, mimo braku redukcji zatrudnienia zwłaszcza w dużych przedsiębiorstwach państwowych. Kryzys gospodarki rumuńskiej przedłużał się, bowiem władze nie miały dość odwagi, by efektywnie i konsekwentnie prowadzić prywatyzację w przemyśle. Nie wykazały również wyobraźni w procesie reprivatyzacji rolniczych spółdzielni produkcyjnych.

W 1991 r. wytypowano do sprywatyzowania 6500 przedsiębiorstw przemysłowych. Ustawa przewidywała bezpłatne rozdzielenie 30% wartości tych przedsiębiorstw wśród pełnoletnich obywateli. Pozostałe 70% wartości zostało powierzone Funduszowi Własności Państwowej (FWP), który miał w ciągu siedmiu lat – w drodze publicznych licytacji, aukcji lub bezpośrednich negocjacji – sprzedać przedsiębiorstwa inwestorom prywatnym. Jednak od rozpoczęcia prywatyzacji w grudniu 1992 r. do końca 1996 r. zostało sprywatyzowane tylko 33% ogólnej wartości majątku w dyspozycji FWP – ogółem 2842 przedsiębiorstw, w tym 2149 małych, 604 średnich i 89 dużych (powyżej 300 pracowników). W zdecydowanej większości była to prywatyzacja chybiona, ponieważ sprywatyzowane firmy (80% do połowy 1995) przeszły w ręce załóg lub tylko kierownictw – bez perspektyw na przyływ z zewnątrz kapitału niezbędnego do modernizacji. Nie został sprywatyzowany żaden z tzw. zarządów autonomicznych – kolosów przemysłowych (głównie przemysł wydobywczy i petrochemiczny) przynoszących ogromne straty (w 1996 2,2 mld lei). Rząd wstrzymywał tempo prywatyzacji w obawie przed groźbą napięć społecznych oraz pod naciskiem partii nacjonalistycznych sprzeciwiających się wyprzedazy majątku narodowego zachodnim kapitalistom³³.

Co się tyczy prywatyzacji powszechnej, w latach 1992-1993 certyfikaty własności (każdy wart 135 tys. lei, tj. ok. 200 USD) odebrało ok. 15 mln chętnych (2 mln zrezygnowały), a ok. 5-6 mln wkrótce sprzedało je poniżej wartości. Przedsięwzięcie okazało się nieprzygotowane, ponieważ wskutek braku stosownej oferty nie można było zamienić certyfikatów na akcje prywatyzowanych przedsiębiorstw. W czerwcu 1995 r. parlament uchwalił więc drugą ustawę opartą na założeniu: jeden uprawniony – jedno, tym razem imienne świadectwo własności – jedno przedsiębiorstwo. Do prywatyzacji powszechnej wytypowano 3900 firm, a w każdej z nich zostało wyznaczone do powszechnego podziału 30-60% wartości. Dystrybucja świadectw (każde składające się z 5 kuponów wartych łącznie 875 tys. lei, tj. ok. 500 USD) oraz ich zamiana na akcje, rozpoczęta 1 sierpnia 1995 r., przebiegała opornie i parokrotnie przesuwano termin jej ukończenia. Ostatecznie – nawet pod groźbą wstrzymania wypłaty wynagrodzeń – do końca 1996 r. wzięło w niej udział ok. 15 mln uprawnionych. Ocenia się, że powszechna prywatyzacja

³³ A. Sowińska-Krupka, *ESW 1991*, ss. 76-77, *ESW 1993*, ss. 140; Sprawozdanie BRH w Bukareszcie za 1996 r., maszynopis (dalej w skrócie: Sprawozdanie BRH).

spowodowała niepotrzebne rozproszenie własności, a te firmy, których 50% wartości przeszło w ręce społeczeństwa, będzie trudno sprywatyzować, ponieważ ewentualni nabywcy będą pozbawieni pakietu akcji kontrolnych³⁴.

Przeprowadzona w 1991 r. reprivatyzacja spółdzielni produkcyjnych – wskutek ustawowego ograniczenia nadziałów do 10 ha – doprowadziła do olbrzymiego rozdrobnienia reaktywowanego sektora prywatnego. Wśród około 6 mln powstałych gospodarstw 15% zajęło obszar 5-10 ha, 19% – 3-5 ha, 38% – 1-3 ha i 26% – poniżej 1 ha. Z wielomiesięcznym opóźnieniem wydawane były świadectwa własności, a kredyty na odtworzenie zabudowań, zakup sprzętu, nasion itp. zostały uruchomione po dwóch latach i okazały się bardzo skromne. Odbiło się to negatywnie na towarowości sektora prywatnego. Z kolei sektor państwowy wszedł w produkcyjną zapaść spowodowaną dekapitalizacją majątku trwałego, niedostatecznym nawożeniem, niewłaściwą gospodarką, a w największym stopniu brakiem jasnej polityki rolnej. Stąd też w podaży artykułów żywnościowych sektor prywatny – mimo rozdrobnienia własności i skąpych kredytów – zaczął od razu odgrywać decydującą rolę. W 1996 r. udział gospodarstw prywatnych w globalnej produkcji rolnictwa wyniósł 87%, a w produkcji zwierzęcej był jeszcze wyższy (91% bydła, 93% owiec i kóz)³⁵.

W odróżnieniu od Polski czy Węgier Rumunia weszła w nową epokę bez zadłużenia zagranicznego. Było to konsekwencją polityki ekipy Nicolae Ceaușescu, która na początku lat osiemdziesiątych zdecydowała o szybkiej spłacie ok. 10 mld USD długu wobec zagranicy. Służyło temu drastyczne ograniczenie importu i eksportowanie wszystkiego, co znajdowało zbyt. Kosztem olbrzymich wyrzeczeń społeczeństwa ekipa Ceaușescu – krótko przed swym upadkiem – osiągnęła postawiony cel³⁶. Nowe rządy – ze względu na konieczność restrukturyzacji i modernizacji gospodarki – nie mogły obejść się bez pomocy kredytowej Zachodu. W porównaniu z innymi państwami Europy Środkowo-Wschodniej zadłużenie Rumunii jest jednak niewielkie³⁷, m.in. wskutek wstrzymywania pomocy kredytowej – uwarunkowanej postępem reform – przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW). Według stanu z końca 1996 r., 40% kredytów średnio- i długoterminowych przypada na międzynarodowe instytucje finansowe (Bank Światowy, MFW, Europejski

³⁴ A. Sowińska-Krupka, *ESW 1993*, s. 140, *ESW 1994-1995*, ss. 206-207; H. Mirska Lasota, *op. cit.*, s. 92; D. Warakomska, *op. cit.*, s. 136.

³⁵ A. Sowińska-Krupka, *ESW 1993*, ss. 141-142, *ESW 1994-1995*, s. 208; Sprawozdanie BRH, *op. cit.*

³⁶ D. Warakomska, *op. cit.*, s. 130.

³⁷ W końcu 1996 r. zadłużenie Polski wynosiło 40,4 mld USD, Węgier – 28,7 mld USD, Czech – 18,5 mld USD oraz Słowacji – 5,0 mld USD – *Sytuacja gospodarcza krajów Europy Środkowej i Wschodniej w 1996 roku wraz z elementami prognozy na 1997 rok*. Wyd. Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa, lipiec 1997, s. 21.

Bank Odbudowy i Rozwoju), 35% na zachodnie banki prywatne i 19% na państwa-wierzycieli (w ramach umów dwustronnych) – Chiny, Kanadę, USA, Włochy, Niemcy i Japonię³⁸.

Dotychczas Rumunia nie cieszy się zainteresowaniem obcego kapitału. Pod względem inwestycji zagranicznych – według stanu z końca 1996 r. – zajmuje ona z 2,2 mld USD piątą lokatę w Europie Środkowo-Wschodniej (bez państw WNP) – po Węgrzech (12,8 mld USD), Polsce (12,0 mld USD), Czechach (6,3 mld USD) i Słowacji (3,0 mld USD). Dystans dzielący Rumunię od czterech wymienionych państw jest znacznie większy, gdy weźmie się pod uwagę jej potencjał ludnościowy. Głównymi inwestorami w Rumunii są Niemcy (213 mln USD), Korea Południowa (181 mln USD), Włochy (162 mln USD) i Stany Zjednoczone (161 mln USD)³⁹.

Wskaźniki makroekonomiczne gospodarki rumuńskiej (tab. 1) świadczą, że gwałtowny spadek produkcji w latach 1990-1992 został w 1993 r. zahamowany, a lata 1994-1996 przyniosły jej ożywienie. Dotychczas jednak ani produkcja przemysłowa, ani rolnicza, nie osiągnęły poziomu sprzed 1990 r. To samo dotyczy eksportu (por. s. 97). Na całościowym obrazie gospodarki rumuńskiej w latach 1994-1996 ciąży ujemnie: rosący deficyt budżetowy, utrzymujące się wysokie ujemne saldo bilansu handlowego z zagranicą i trudna do opanowania inflacja. Oznacza to, że mimo ożywienia produkcji i wzrostu PKB kryzys gospodarczy nie został przełamany. Stopa bezrobocia w 1996 r. – niższa niż w Polsce (13,2), Słowacji (12,6) i na Węgrzech (10,8) i wyższa niż w Czechach (3,1)⁴⁰ – wzrosła z pewnością w latach 1997-1998 w wyniku restrukturyzacji dużych przedsiębiorstw przemysłowych. W porównaniu z innymi państwami regionu niski jest w Rumunii poziom inwestycji zagranicznych oraz rezerw dewizowych państwa⁴¹. Jak świadczą skąpe dane zawarte w ostatniej kolumnie tabeli 1, wskaźniki makroekonomiczne gospodarki rumuńskiej są trudne do prognozowania.

Koalicja rządząca zawiązana po wyborach 3 listopada 1996 r. postanowiła radykalnie przyspieszyć reformy gospodarcze. Główne cele i kierunki reform zostały ustalone w podpisanej 6 grudnia 1996 r. umowie koalicyjnej. Były one podstawą do opracowania przez gabinet Victora Ciorbea dwóch programów – na najbliższe sześć miesięcy oraz na okres kadencji nowo wybranego parlamentu (do 2000). W obu programach znalazły odzwierciedlenie sugestie misji Międzynarodowego Funduszu Walutowego oraz ekspertów Banku Światowego i Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju, którzy w tym czasie przebywali w Bukareszcie. Zalecili oni władzom rumuńskim ustanowienie

³⁸ Sprawozdanie BRH, *op. cit.*

³⁹ Źródło jak w przypisie 37, s. 29 oraz Sprawozdanie BRH, *op. cit.*

⁴⁰ Źródło jak w przypisie 37, s. 33.

⁴¹ W końcu 1996 r. rezerwy dewizowe Polski wynosiły 21,7 mld USD, Czech – 15,7 mld USD, Węgier – 10,4 mld USD i Słowacji 5,8 mld USD – źródło jak w przypisie 37, s. 22.

Tabela 1

Gospodarka Rumunii w latach 1990-1996. Podstawowe wskaźniki

Lata	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997 ^d
Produkt krajowy brutto ^a	-5,6	-12,9	-8,8	1,5	3,9	6,9	4,3	·
Produkcja przemysłowa ^a	·	-22,8	-21,8	1,3	3,3	9,4	8,3	·
Produkcja rolnicza ^a	-15,0	2,0	-14,0	12,8	0,2	4,1	1,8 ^c	·
Eksport ^a	·	-67,7	-9,8	23,4	23,5	12,3	1,0	·
Import ^a	·	-60,5	-9,6	12,1	10,9	13,2	1,1	·
Relacja deficytu do PBK	1,0	-2,0	-5,5	-2,0	-1,8	-3,5	-3,0	-4,0
Inflacja ^a	14,2	175,0	211,0	256,0	137,0	32,3	38,7	39,0
Stopa bezrobocia	1,5	3,1	8,4	10,4	10,9	9,9	7,3	·
Zadłużenie zagr. w mld USD	·	·	·	3,4	4,2	5,3	6,2	·
Inwestycje zagr. w mld USD ^b	·	·	·	0,8	1,2	1,6	2,2	·
Rezerwy dewizowe w mln USD	·	·	·	1,0	1,9	1,7	1,6	·

Objaśnienia: ^a tempo zmian, rok poprzedni=100; ^b narastająco, stan w końcu okresu; ^c według sprawozdania BRH w Bukareszcie za 1996 r., maszynopis; ^d prognoza.

Źródła: Dla lat 1990-1992 – *Ocena przebiegu procesów gospodarczych w 1995 r. na tle lat 1990-1994*. Wyd. Centralny Urząd Planowania, Warszawa, maj 1996, ss. 175-183. Dla lat 1993-1997 – *Sytuacja gospodarcza krajów Europy Środkowej i Wschodniej w 1996 roku wraz z elementami prognozy na 1997 rok*. Wyd. Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa, lipiec 1997, ss. 5, 13, 15, 21, 22, 31, 33, 36. Podstawę do obliczenia dynamiki eksportu i importu stanowiły dane bezwzględne zawarte: dla lat 1990-1992 w rocznikach statystycznych GUS; dla lat 1993-1995 w: *Sytuacja gospodarcza Polski w 1995 roku na tle krajów Europy Środkowej i Wschodniej wraz z elementami prognozy na 1996*. Wyd. Centralny Urząd Planowania, Warszawa, sierpień 1996, s. 31; dla roku 1996 – Sprawozdanie BRH w Bukareszcie za 1996 r., maszynopis.

surowej polityki monetarnej, całkowitą liberalizację cen i rynku walutowego, ograniczenie i stopniową eliminację subwencji oraz prywatyzację największych przedsiębiorstw. Parlament uchwalił oba zaproponowane przez V. Ciorbea programy 12 grudnia 1996 r. na posiedzeniu zatwierdzającym skład nowego rządu⁴².

Celem doraźnego programu sześciomiesięcznego było – oprócz ochrony najuboższych – ustabilizowanie gospodarki poprzez: zrównoważenie budżetu państwa w 1997 r., ścisłą kontrolę emisji pieniądza, ścisłe przestrzeganie zasad Narodowego Banku Rumunii w udzielaniu kredytów bankowych, upłynnienie kursu leja, surową kontrolę podatkową wszystkich podmiotów gospodarczych, wznowienie prywatyzacji majątku państwowego, wyeliminowanie ingerencji administracji państwowej w stosowanie ustawy o bankructwie przedsiębiorstw, rozwój rynku kapitałowego, stworzenie korzystniejszych warunków dla inwestycji zagranicznych, skuteczne zwalczanie korupcji, insty-

⁴² Sprawozdanie BRH, *op. cit.*; Rumunia. „Parlamenty Europy Środkowej i Wschodniej” (dodatek dwutygodniowy do „Kroniki Sejmowej”) z 17 XII 1996.

tucjonalizację konsultacji trójstronnych między rządem, związkami zawodowymi i patronatem⁴³.

Makro stabilizacyjny program do roku 2000 obejmuje radykalne przedsięwzięcia w dziedzinie polityki monetarnej, budżetowej, handlu zagranicznego, restrukturyzacji gospodarki, rozwoju regionalnego, rynku pracy, ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury oraz turystyki. Program zawiera konkretne zadania dotyczące inflacji, deficytu budżetowego i innych wskaźników gospodarczych. Przewiduje obniżkę podatków, zwiększenie zasiłków społecznych i ściganie nadużyć. Osia programu jest prywatyzacja. Podlegają jej – dotychczas nie sprywatyzowane – przedsiębiorstwa państwowe wszystkich gałęzi przemysłu, rolne i hodowlane, usługowe i handlowe. Firmy duże, zwłaszcza tzw. zarządy autonomiczne, w celu ułatwienia prywatyzacji zostaną podzielone na mniejsze. Gdy dane przedsiębiorstwo nie znajdzie nabywcy, zostanie zlikwidowane. Wyjątkiem są przedsiębiorstwa użyteczności publicznej. Dopuszczone są różne formy prywatyzacji: licytacja na podstawie oferty publicznej, sprzedaż inwestorom zagranicznym, przejęcie przez wierzycieli. Program prywatyzacji ma zostać zakończony bardzo szybko, bo w grudniu 1998 r. Już w pierwszych czterech miesiącach 1997 r. Fundusz Własności Państwowej sprywatyzował 800 firm – ponad czwartą część w stosunku do liczby przedsiębiorstw sprywatyzowanych w latach 1993-1996⁴⁴.

Rumunię czekają jednak wielkie napięcia społeczne związane z likwidacją dużych deficytowych przedsiębiorstw, na które nie będzie nabywców. Komunikat premiera V. Ciorbea z dnia 7 sierpnia 1997 r. w sprawie zamknięcia 17 takich przedsiębiorstw (14 fabryk i 3 rafinerii ropy naftowej) i zwolnienia 30 tys. pracowników spowodował natychmiast rozruchy robotnicze w Ploeszti, Klużu, Braila i innych miastach⁴⁵. Likwidacja kolejnych nierentownych fabryk doprowadzi zapewne do podniesienia się fali protestów. Mogą one postawić pod znakiem zapytania przyjęty optymistycznie termin zakończenia programu prywatyzacji.

We wspomnianej wyżej umowie koalicyjnej z 6 grudnia 1996 r. strony zapisały, że reformy mają zapewnić spełnienie warunków umożliwiających przyjęcie Rumunii do Unii Europejskiej około roku 2000. Stosowne struktury organizacyjno-instytucjonalne zostały utworzone już wcześniej. Stanowią je podległy premierowi Komitet Międzyministerialny ds. Integracji Europejskiej, rządowy Departament ds. Integracji Europejskiej oraz wyspecjalizowane komórki w ministerstwach i instytucjach administracji publicznej. Obie izby parlamentu powołały wspólną komisję ds. integracji, która zajmuje się do-

⁴³ Informacja dla prasy opracowana przez Ambasadę Rumunii w Warszawie, maszynopis.

⁴⁴ Źródła jak w przypisie 42 oraz *Rumunia: reformy gospodarcze (Reuter)*. „Rzeczpospolita” z 4 VI 1997.

⁴⁵ Informacje o rozruchach i innych formach protestu zamieściła „Gazeta Wyborcza” z 9-10 oraz 11 VIII 1997.

stosowywaniem przepisów prawa do obowiązujących w UE. Ponadto realizowany jest narodowy program przygotowywania specjalistów w dziedzinie problematyki integracyjnej. W 1996 r. Rumunia, podobnie jak pozostałe państwa kandydujące, opracowała odpowiedzi na pytania kwestionariusza UE. Wskutek słabego zaawansowania reform Rumunia nie spełnia dotychczas żadnego z pięciu tzw. kryteriów konwergencji z Maastricht, a także wielu innych warunków. Nie znalazła się przeto w pierwszej grupie państw wytypowanych 16 lipca 1997 r. przez Komisję Europejską do negocjacji w sprawie członkostwa Unii⁴⁶. Podjęte reformy gospodarcze umożliwią realizację ambitnego zamierzenia obecnej ekipie rządzącej w nieco późniejszym terminie.

5. HANDEL ZAGRANICZNY

W 1985 r. wartość rumuńskiego eksportu wynosiła 10,2 mld USD, a importu 8,4 mld USD. Polityka ograniczania importu w latach osiemdziesiątych (por. s. 93), a od 1990 r. głęboki i długotrwały kryzys gospodarczy spowodowały, że Rumunia do dziś nie osiągnęła poziomu eksportu z 1985 r., a poziom importu z tegoż roku przekroczyła dopiero w 1995 r. Najgłębszy spadek obrotów z zagranicą nastąpił w 1991 r., kiedy to wartość eksportu wyniosła 4,3 mld USD, a importu 5,8 mld USD. Udział Rumunii w światowym eksporcie zmniejszył się w latach 1985-1994 z 0,5% do 0,1%, a w imporcie z 0,4% do 0,2%. W tym samym okresie wartość eksportu w przeliczeniu na jednego mieszkańca zmniejszyła się z 448 USD do 270 USD, a wartość importu z 370 USD do 313 USD⁴⁷.

Od początku lat dziewięćdziesiątych rumuński handel zagraniczny wykazuje się saldem ujemnym. Pojawiło się ono nagle w 1990 r. w wysokości 3,2 mld USD⁴⁸ w rezultacie częściowego otwarcia rynku i zafascynowania społeczeństwa towarami dotychczas niedostępnymi. W następnych latach ujemne saldo było mniejsze i mieściło się w granicach 1,0-1,9 mld USD (tab. 2 i 3).

W latach 1991-1996 nastąpiły przesunięcia w strukturze geograficznej rumuńskiego eksportu i importu. W eksporcie zwiększyło się przede wszystkim znaczenie państw Unii Europejskiej. W 1995 r. były one odbiorcami już ponad połowy wartości eksportu Rumunii. Powoli rosło znaczenie Azji, Afryki i Ameryki – udział tych kontynentów w wartości globalnego eksportu Rumunii wzrósł w latach 1991-1995 z 27,0% do 34,9%. Gwałtownie natomiast i na

⁴⁶ Sprawozdanie BRH, *op. cit.*; D. Walewska, *Opinie o kandydatach*. „Rzeczpospolita” z 17 VII 1997.

⁴⁷ „Rocznik Statystyczny GUS” 1996, ss. 657-658.

⁴⁸ *Ibidem*.

Tabela 2

Główne obszary geograficzne oraz wartości eksportu Rumunii w latach 1991-1996
(według źródeł rumuńskich)

Obszary geograficzne	1991	1992	1993	1994	1995	1996*
Unia Europejska						
mln USD	1575,8	1534,8	2023,3	2964,7	3998,1	3385,9
udział w %	36,6	35,2	41,3	48,2	53,2	55,9
CEFTA						
mln USD	241,6	160,4	152,6	258,6	233,5	208,0
udział w %	5,7	3,7	3,1	4,2	3,1	3,4
Federacja Rosyjska						
mln USD	968,8	414,5	220,4	203,7	144,2	118,7
udział w %	22,7	9,5	4,5	3,4	1,9	1,9
Azja						
mln USD	801,3	1241,4	1519,8	1507,2	1667,6	1252,4
udział w %	18,8	28,4	31,0	24,5	22,2	20,7
Afryka						
mln USD	169,5	173,0	256,6	417,7	567,2	393,7
udział w %	4,0	4,0	5,2	6,8	7,5	6,4
Ameryka						
mln USD	179,4	176,1	201,3	355,0	394,8	280,0
udział w %	4,2	4,0	4,1	5,7	5,2	4,6
Ogólna wartość eksportu w mln USD ^b	4265,7	4363,4	4892,2	6151,3	7519,5	6060,8

Objaśnienia: * pierwsze dziesięć miesięcy; ^b wielkości te są wyższe aniżeli sumy poszczególnych kolumn, ponieważ eksport był kierowany również do innych państw; dotyczy to również wielkości procentowych, których sumy są niższe od 100.

Źródło: Sprawozdanie BRH w Bukareszcie za 1996 r., maszynopis.

niezmiernie niski poziom spadło znaczenie Federacji Rosyjskiej jako odbiorcy rumuńskiego eksportu. Malejący udział wykazuje także eksport Rumunii do państw CEFTA, choć – jak się wydaje – tendencja ta została zatrzymana w 1995 r. (tab. 2).

Obszar Unii Europejskiej zajmuje również czołową pozycję w imporcie Rumunii. Stąd pochodziła już w 1995 r. połowa ogólnej wartości rumuńskiego importu. W omawianym okresie powoli zmniejszała się wartość importu Rumunii z państw Azji, Afryki oraz – do 1994 r. – z obszaru CEFTA, zwiększała natomiast z Ameryki. Z kolei import z Federacji Rosyjskiej, gdzie Rumunia kupuje surowce niezbędne dla gospodarki – ropę naftową i gaz, ustabilizował się na poziomie 12-13% ogólnej wartości rumuńskiego importu (tab. 3).

Według danych Rumuńskiego Ośrodka Handlu Zagranicznego w Bukareszcie, wartość rumuńskiego eksportu w 1996 r. wyniosła 7660 mln USD,

Tabela 3

Główne obszary geograficzne oraz wartości importu Rumunii w latach 1991-1996
(według źródeł rumuńskich)

Obszary geograficzne	1991	1992	1993	1994	1995	1996*
Unia Europejska						
mln USD	1663,6	2583,9	2955,2	3427,0	4665,9	3904,2
udział w %	28,7	41,2	45,3	48,2	49,6	51,8
CEFTA						
mln USD	368,5	317,5	260,1	279,0	419,4	320,2
udział w %	6,3	5,0	4,0	3,9	4,4	4,2
Federacja Rosyjska						
mln USD	1033,3	798,4	764,1	983,9	1189,0	969,3
udział w %	17,8	12,7	11,7	13,8	12,6	12,8
Azja						
mln USD	1377,2	1188,2	1244,9	.	1308,2	1056,6
udział w %	23,7	18,9	19,0	.	13,9	14,0
Afryka						
mln USD	507,1	290,5	183,6	170,2	461,1	188,5
udział w %	8,7	4,6	2,8	2,4	4,9	2,6
Ameryka						
mln USD	184,3	222,3	372,9	465,2	653,3	573,9
udział w %	3,2	3,5	5,7	6,5	6,9	7,6
Ogólna wartość importu w mln USD ^b	5793,4	6259,6	6521,7	7109,0	9410,4	7530,8

Objaśnienia: * pierwsze dziesięć miesięcy; ^b wielkości te są wyższe aniżeli sumy poszczególnych kolumn, ponieważ wartość importu pochodzi również z innych państw; dotyczy to również wielkości procentowych, których sumy są niższe od 100.

Źródło: jak w tab. 2.

a import 9970 mln USD. Najważniejszymi partnerami handlowymi Rumunii są po stronie eksportu Niemcy i Włochy. W 1996 r. Rumunia sprzedała tam towary za – odpowiednio – 1,4 mld USD i 1,3 mld USD. W tym samym roku w rumuńskim imporcie trzy czołowe pozycje zajęły również Niemcy i Włochy, a ponadto Rosja. Wartość importu z tych państw wynosiła odpowiednio 1,7 mld USD, 1,6 mld USD oraz 1,3 mld USD. W 1996 r. Polska zajmowała 26 pozycję (51,8 mln USD) wśród odbiorców rumuńskiego eksportu (za Ukrainą, Brazylią i Tunezją, a przed Algериą, Marokiem i Gruzją) oraz 25 miejsce (73,0 mln USD) w strukturze geograficznej importu Rumunii (za Australią, Hiszpanią i Danią, a przed Kazachstanem, Czechami i Bułgarią)⁴⁹.

Czołowe pozycje towarowe w rumuńskim eksporcie w 1996 r. stanowiły surowce i wyroby tekstylne (1,6 mld USD) oraz wyroby i półwyroby z żelaza

⁴⁹ Sprawozdanie BRH, *op. cit.* W ocenie wartości polskiego importu z Rumunii w 1996 r. występują rozbieżności pomiędzy danymi rumuńskimi i polskimi (por. tab. 5).

i stali (1,2 mld USD), natomiast w imporcie – produkty mineralne, głównie paliwa (2,4 mld USD), a ponadto maszyny, urządzenia elektryczne i aparatura (2,1 mld USD). Oferta eksportowa Rumunii jest ofertą państwa technologicznie opóźnionego, na którego gospodarce wycisnęła piętno socjalistyczna industrializacja. Osobnej uwagi wymaga handel artykułami rolno-spożywczymi. Mimo że rolnictwo odgrywa w gospodarce Rumunii dość znaczną rolę, udział tych artykułów w ogólnej wartości rumuńskiego eksportu wynosił w 1996 r. zaledwie 8,8%. Równocześnie jednak zakupy artykułów rolno-spożywczych za granicą stanowiły 7,6% wartości rumuńskiego importu. Wszakże w wielkościach bezwzględnych wymiana handlowa w obrębie tej grupy towarowej była dla Rumunii niekorzystna: eksport przyniósł 676,7 mln USD, natomiast import kosztował 758,1 mln USD⁵⁰.

Z powodu trudności płatniczych władze rumuńskie ograniczyły w 1996 r. zakupy ropy naftowej i szeregu artykułów konsumpcyjnych (artykuły spożywcze, kosmetyki, telewizory, samochody osobowe). Możliwości zbilansowania handlu w drodze zwiększenia eksportu są bowiem ograniczone. Wiele wyrobów nie odpowiada zachodnim normom jakościowym. Poważną barierę stanowią również: nieprofesjonalny system bankowy, niedotrzymywanie terminów dostaw oraz słaby dopływ informacji – zwłaszcza do producentów małych i średnich – dotyczących reguł wymiany handlowej z obszarem UE, ustanowionych w Układzie Europejskim⁵¹.

6. POLSKO-RUMUŃSKIE OBROTY HANDLOWE

W 1985 r. Rumunia była ósmym partnerem handlowym Polski. Zajmowała wówczas 8 miejsce w polskim eksporcie i 9 w polskim imporcie. Współpraca gospodarcza między obu państwami zaczęła załamywać się, zanim doszło do kryzysu RWPG. Było to konsekwencją ograniczenia przez Rumunię importu (por. pkt. 4), co siłą rzeczy musiało też zawęzić możliwości jej eksportu do obszaru RWPG. Polityka ta dotyczyła wszystkich państw RWPG, w tym Związku Radzieckiego, wobec którego Ceaușescu prowadził politykę względnej niezależności. W latach osiemdziesiątych Rumunia – w porównaniu z pozostałymi europejskimi członkami RWPG – miała najniższy wskaźnik intensywności handlu zagranicznego z ZSRR, natomiast najwyższy z państwami rozwijającymi się⁵².

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² Wskaźniki intensywności handlu z ZSRR w latach osiemdziesiątych: Bułgaria 12,8 - 16,8; Czechosłowacja 7,5 - 10,2; Węgry 6,5 - 8,4; Polska 5,4 - 8,9; Rumunia 4,9 - 5,8. Wskaźniki intensywności handlu z państwami rozwijającymi się w tym samym okresie: Bułgaria 0,5 - 0,8; Czechosłowacja 0,8 - 1,0; Węgry 0,7 - 0,8; Polska 0,6 - 1,0; Rumunia 1,2 - 1,4 (D. Rosati, *Is the Central European Payments Union Really Necessary?* „Discussion Papers” nr 18. Wyd. IKiCHZ, Warszawa 1991, s. 41).

Tabela 4

Udział Rumunii w obrotach polskiego handlu zagranicznego w latach 1985-1996

Lata	Udział Rumunii w polskim		Lata	Udział Rumunii w polskim	
	importcie	eksportcie		importcie	eksportcie
1985	2,6	2,6	1991	0,1	0,3
1986	2,3	2,0	1992	0,1	0,4
1987	1,9	1,5	1993	0,1	0,2
1988	1,7	1,4	1994	0,1	0,2
1989	1,0	1,1	1995	0,1	0,3
1990	0,3	0,9	1996	0,2	0,3

Źródła: „Roczniki Statystyczne GUS” 1987 (ss. 372-373), 1988 (ss. 357-358) i 1989 (ss. 370-371); „Handel Zagraniczny GUS” 1991 (s. 39), 1992 (s. 35); „Roczniki Statystyczne Handlu Zagranicznego GUS” 1993 (s. 51), 1994 (s. 63), 1995 (s. 90), 1996 (s. 65) i 1997 (s. 60).

W 1990 r. – w konsekwencji zaprezentowanej polityki rumuńskiej, ale również pod wpływem załamywania się RWPG – Rumunia zajmowała już 22 miejsce wśród odbiorców polskiego eksportu oraz 29 miejsce w polskim imporcie. Przejście RWPG z dniem 1 stycznia 1991 r. na rozliczenia dolarowe jeszcze bardziej pogorszyło warunki wymiany – do końca 1991 r. Rumunia przesunęła się na 33 pozycję w polskim eksporcie i 40 w polskim imporcie⁵³. W latach 1985 - 1991 udział Rumunii w globalnej wartości polskiego eksportu zmniejszył się z 2,6% do 0,3%, a w globalnej wartości polskiego importu z 2,6% do 0,1% (tab. 4).

W handlu z Rumunią Polska uzyskiwała stale dodatnie saldo bilansu handlowego. Ustabilizowało się ono na względnie wysokim poziomie zwłaszcza od 1990 r. Na niewysokim dodatnim saldzie w 1996 r. zaciążyły znacznie większe niż przedtem zakupy rumuńskich zbóż. Wymiana towarowa między obu państwami osiągnęła najniższy poziom w 1994 r. Jej ożywienie w 1995 r. umocniło się w następnym roku (tab. 5). Reformy gospodarcze zapoczątkowa-

Tabela 5

Polsko-rumuńskie obroty handlowe w latach 1992-1996. Wartość w mln USD

Obroty	1992	1993	1994	1995	1996
Import z Rumunii	30,4	20,0	17,4	25,3	70,6
Eksport do Rumunii	66,5	36,4	31,6	57,6	73,8
Razem	96,9	56,4	49,0	82,9	144,4
Saldo	+36,1	+16,4	+14,2	+32,3	+3,2

Źródła: „Roczniki Statystyczne Handlu Zagranicznego GUS” 1994 (s. 63), 1995 (s. 90), 1996 (s. 147) i 1997 (s. 60).

⁵³ „Handel Zagraniczny GUS” 1991, ss. 38 - 43; „Handel Zagraniczny GUS” 1992, ss. 33 - 40.

Tabela 6

Struktura towarowa polsko-rumuńskich obrotów handlowych w latach 1994-1995 wg nomenklatury SITC. Wartości w odsetkach

Sekcje SITC	Import z Rumunii		Eksport do Rumunii	
	1994	1995	1994	1995
0 Żywność i zwierzęta żywe	16,7	2,3	28,8	13,9
1 Napoje i tytoń	0,1	1,2	0,2	0,0
2 Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw	3,3	1,5	2,4	2,6
3 Paliwa, smary i materiały pochodne	5,1	3,4	7,8	18,6
4 Oleje i tłuszcze roślinne i zwierzęce	17,6	48,5	0,0	0,0
5 Chemikalia i produkty pokrewne	18,7	11,3	17,8	18,5
6 Towary przemysłowe	14,0	14,9	9,6	20,0
7 Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	18,2	11,7	25,0	20,7
8 Różne wyroby przemysłowe	6,3	5,2	8,4	5,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie „Roczników Statystycznych Handlu Zagranicznego GUS” 1995 (ss. 38-55) i 1996 (s. 147).

ne w Rumunii w końcu 1996 r., a także jej przystąpienie do CEFTA, przyczynią się z pewnością do dalszej intensyfikacji handlu między obu państwami. Wszakże import rumuński będzie ograniczać niedobór walut, który może utrzymywać się przez kilka lat ze względu na podjętą przez nową ekipę rządzącą politykę „zaciskania pasa”.

Handel z Rumunią jest dla Polski korzystny również pod względem struktury towarowej. Tabela 6 sporządzona według Klasyfikacji Wzorcowej Handlu Międzynarodowego (SITC) wskazuje, że w polskim eksporcie do Rumunii przeważają przetworzone wyroby przemysłowe (grupy towarowe 5-8); w 1994 r. stanowiły one 60,8%, a w 1995 r. 64,9% ogólnej wartości polskiego eksportu do Rumunii. Natomiast w imporcie z Rumunii poważny udział (w 1994 – 42,8%, w 1995 – 56,9%) mają surowce i półprodukty (grupy towarowe 0-4). Niemniej czołowymi pozycjami towarowymi we wzajemnych obrotach są półprodukty i surowce (tab. 7). W polskim eksporcie jest to węgiel koksujący (w 1996 – 28,6% wartości eksportu), a w imporcie – zboża (w 1996 – 21,7% wartości importu).

Wspomniane wyżej dodatnie saldo bilansu handlowego Polski w handlu z Rumunią jest faktycznie wyższe dzięki dużym rozmiarom tzw. handlu walizkowego. Z północnych terenów Rumunii odbywają się – organizowane przez tamtejsze biura turystyczne – regularne kursy autobusowe do bazarów południowej i środkowej Polski. Nabywane tu towary (kosmetyki, konfekcja, artykuły spożywcze) sprzedawane są następnie na rynku rumuńskim po cenach

Tabela 7

Ważniejsze towary w obrotach handlowych Polski z Rumunią w 1996 r. Wartość w mln USD

Eksport do Rumunii	Wartość	Import z Rumunii	Wartość
Całość eksportu	73,8	Całość importu	70,6
Węgiel koksujący	21,1	Zboża	15,3
Środki czystości i kosmetyki	12,6	Olej słonecznikowy i sojowy	3,6
Artykuły spożywcze	4,4	Przędza syntetyczna	3,4
Wyroby z miedzi	3,3	Wyroby aluminiowe	3,3
Rury i przewody z tworzyw	2,3	Oleje rafineryjne	0,8
Maszyny i urządzenia budowlane	2,0	Opony	0,7

Źródło: Sprawozdanie BRH w Bukareszcie za 1996 r., maszynopis. Wartości całkowite eksportu i importu podane za: „Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego GUS” 1997 (t. 60).

konkurencyjnych. Zdaniem BRH w Bukareszcie wartość towarów nabywanych przez Rumunów w Polsce stanowiła w 1996 r. około 40-50% wartości ewidencjonowanego polskiego eksportu do Rumunii⁵⁴.

Wypada na koniec wspomnieć o spłacie niewielkiego rumuńskiego zadłużenia wobec Polski, które ujawniło się w wyniku wzajemnych rozliczeń po rozwiązaniu w 1991 r. RWPG. Wykazały one, iż Rumunia była winna Polsce 111 mln rubli transferowych oraz 7,3 mln USD. Wskutek trudności dewizowych dług rublowy spłacany był towarami, głównie samochodami osobowymi *Dacia*, samochodami terenowymi *Aro*, przyczepami rolniczymi i winem. Dług ten został spłacony do końca września 1996 r. Co się tyczy długu dolarowego, Polska w 1996 r. zrezygnowała z 1,8 mln USD, za które Rumunia zobowiązała się pobudować drogi w północnej Bukowinie, w której wsiach znajdują się skupiska z dawną osiadłą ludnością polskiej. Pozostałe 5,5 mln USD Rumunia spłaciła Polsce do połowy czerwca 1997 r.⁵⁵

7. PRZYSTĄPIENIE RUMUNII DO CEFTA

Premierzy państw *CEFTA* na swym drugim spotkaniu 11 września 1995 r. w Brnie uznali Rumunię – obok Bułgarii i państw bałtyckich – za „perspektywnego kandydata” do *CEFTA*⁵⁶. W deklaracji przyjętej na trzecim spotkaniu 13-14 września 1996 r. w Jasnej „Premierzy [państw *CEFTA*]

⁵⁴ Sprawozdanie BRH, *op. cit.*

⁵⁵ Informacje uzyskane w Departamencie Dwustronnych Stosunków Gospodarczych Ministerstwa Gospodarki.

⁵⁶ Declaration of Prime Ministers of CEFTA countries. Brno, September 11, 1995. Tekst udostępniono mi w Departamencie Dwustronnych Stosunków Gospodarczych Ministerstwa Gospodarki.

uzgodnili rozpoczęcie negocjacji na temat przystąpienia Rumunii i wyrazili nadzieję, że strona rumuńska będzie w stanie wypełnić wszystkie konieczne warunki w celu stania się Stroną Środkowoeuropejskiej Umowy o Wolnym Handlu w roku 1997⁵⁷.

Warunki ubiegania się o przynależność do *CEFTA* Rumunia wypełniała stopniowo. Układ Europejski podpisała 1 lutego 1993 r.; część handlowa Układu weszła w życie 1 maja 1993 r. Członkiem stowarzyszonym Unii Europejskiej – po zakończeniu procedury ratyfikacyjnej – została 1 lutego 1995 r. Należy podkreślić, że Rumunia – w odróżnieniu od sygnatariuszy Umowy *CEFTA* – była sygnatariuszem-założycielem Układu Ogólnego w Sprawie Ceł i Handlu (*General Agreement on Tariffs and Trade – GATT*) zawartego w 1947 r., weszła więc w skład powołanej 15 kwietnia 1994 r. Światowej Organizacji Handlu (*World Trade Organization – WTO*) automatycznie na zasadzie sukcesji (Polska uzyskała pełnoprawne członkostwo *WTO* 1 lipca 1995 r.). W 1994 r. Rumunia zawarła umowy o wolnym handlu z Czechami (24 października) i Słowacją (11 listopada). Dnia 10 kwietnia 1996 r. złożyła wniosek o członkostwo w *CEFTA*⁵⁸.

Negocjacje w sprawie przyjęcia Rumunii do *CEFTA* zakończyły się na początku 1997 r. Ze strony polskiej w negocjacjach uczestniczyli przedstawiciele Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz Ministerstwa Gospodarki; działali oni w porozumieniu z Kancelarią Premiera oraz Ministerstwem Spraw Zagranicznych. Umowa o akcesie Rumunii do *CEFTA* została podpisana na nadzwyczajnym posiedzeniu Wspólnego Komitetu *CEFTA*, które odbyło się w Bukareszcie 12 kwietnia 1997 r. Umowa wejdzie w życie po zakończeniu procedury ratyfikacyjnej. Prowizorycznie jest stosowana od 1 lipca 1997 r.⁵⁹

Rumunia przyjęła zobowiązania wynikające z umowy *CEFTA* i Protokołów Dodatkowych. W stosunku do podstawowego tekstu Umowy zobowiązania Rumunii zostały uregulowane odmiennie w następujących punktach: 1) datą stosowania ceł bazowych – zamiast 29 lutego 1992 r. – jest 1 stycznia 1993 r.; 2) Rumunia uzyskała możliwość stosowania do 31 grudnia 1997 r. opłaty eksportowo-importowej w wysokości 0,25%; 3) Rumunia uzyskała

⁵⁷ Declaration of Prime Ministers of CEFTA countries. Nizke Tatry. Jasna. Slovakia, September 13-14, 1996. Tekst udostępniono mi w Departamencie Dwustronnych Stosunków Gospodarczych Ministerstwa Gospodarki.

⁵⁸ Informacje uzyskane w Ambasadzie Republiki Rumunii w Warszawie; nadto A. Cylwik, J. Kaspróvicz, E. Szymańska, *Skutki stowarzyszenia Polski z Unią Europejską oraz przystąpienia do stref wolnego handlu dla liberalizacji gospodarki polskiej*. Wyd. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych CASE, Warszawa, październik 1996, ss. 11-14.

⁵⁹ Agreement on Accession of Romania to the Central European Free Trade Agreement [Bucharest, April 12, 1997]. Tekst udostępniono mi w Departamencie Dwustronnych Stosunków Gospodarczych Ministerstwa Gospodarki.

możliwość utrzymywania do 31 grudnia 1997 r. pewnych zakazów i ograniczeń eksportu; 4) w ramach *CEFTA* obowiązuje porozumienie między Rumunią a Czechami i Słowacją w sprawie wzajemnej współpracy administracji celnej (postanowienie to zostało przejęte z wcześniejszych dwustronnych umów o wolnym handlu); 5) w stosunkach między Rumunią a Czechami i Słowacją będzie obowiązywał krótszy okres przejściowy dochodzenia do pełnej liberalizacji rynków zamówień publicznych⁶⁰.

Polsko-rumuńskie koncesje przemysłowe obejmują: 1) listy towarów zwolnionych z cła w momencie wejścia Umowy w życie; 2) listy towarów chronionych cłami znoszonymi stopniowo do 1999 r.; 3) listy towarów chronionych cłami znoszonymi stopniowo do 2000, 2001 i 2002 r. (towarami szczególnie wrażliwymi po stronie polskiej są pojazdy, produkty naftowe i wyroby hutnicze). Koncesje na artykuły rolno-spożywcze zostały ustalone zgodnie z modelem Protokołu Dodatkowego nr 3 z 21 grudnia 1995 r. W stosunku do wielostronnych list koncesji *CEFTA* Rumunia do końca 1998 r. będzie utrzymywać – zarówno po stronie importu, jak i eksportu – jeden wyjątek z listy A (soki owocowe) oraz trzy wyjątki z listy B (drób, mięso wieprzowe, przeciery owocowe). Na niektóre artykuły (wódka i wino, cukier, masło, jaja, mąka) strony Umowy ustanowiły dwustronne koncesje celne, polegające na obniżeniu ceł bez ograniczeń ilościowych lub w ramach kontyngentów⁶¹.

Przyjęcie Rumunii do *CEFTA* jest zgodne z polską polityką rozszerzania procesów integracyjnych. Stworzyło korzystniejsze, stabilne i przewidywalne warunki dla polskiego eksportu do tego państwa. Polepszyło równocześnie warunki importu towarów niezbędnych dla gospodarki polskiej i zaopatrzenia rynku (np. oleje słonecznikowe potrzebne do produkcji margaryny, półprodukty do produkcji pasz, winogrona).

8. UWAGI KOŃCOWE

Rumunia jest ostatnim państwem Europy Środkowo-Wschodniej, w którym rozpoczął się proces transformacji polityczno-ustrojowej i ekonomicznej. Od momentu unicestwienia dyktatury Ceaușescu system polityczny Rumunii zaczął ewoluować w kierunku pluralizmu. Takie też jest jego obecne oblicze. Dwukrotna wymiana władz odbyła się bez wstrząsów, zgodnie z wolą wyborców. Opozycja szanuje werdykty elektoratu. Państwo posiada demokratyczną konstytucję i uregulowane kwestie sporne z sąsiadami. Dzięki polityce rumuńskiej zostały wygaszone ostatnie ogniska potencjalnych konfliktów granicznych i etnicznych w Europie Środkowo-Wschodniej.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Informacja nt. Umowy o akcesji Rumunii do Środkowoeuropejskiej Umowy o Wolnym Handlu *CEFTA*, opracowana 18 marca 1997 r. w Departamencie Dwustronnych Stosunków Gospodarczych Ministerstwa Gospodarki, maszynopis.

Proces przechodzenia do gospodarki rynkowej był do listopadowych wyborów 1996 r. – ze względów politycznych – opóźniany. „Zaowocowało” to przedłużającą się recesją. Program reform opracowany i wcielany w życie przez obecną ekipę rządzącą nosi znamiona „terapii szokowej”. O ile powiedzie się, to – pomijając doraźne i zapewne wysokie koszty społeczne – Rumunia umocni swą wiarygodność międzynarodową i zapewni sobie większą i dogodniejszą pomoc kredytową na rekonstrukcję i uzdrowienie gospodarki. Stworzy równocześnie korzystniejsze warunki inwestycyjne dla obcego kapitału.

Powodzenie transformacji systemu ekonomicznego przybliży osiągnięcie celu strategicznego polityki zagranicznej Rumunii. Jest nim uzyskanie członkostwa zachodnich struktur gospodarczych, politycznych i obronnych. Akces do *CEFTA* – oznaczający włączenie się w procesy integracyjne Europy Środkowej – również podporządkowany jest celowi strategicznemu. *CEFTA* traktowana jest bowiem przez Rumunię jako przedsięwzięcie Unii Europejskiej.

Przystąpienie Rumunii do *CEFTA* ma „wymiar polski” i „wymiar europejski”. Pierwszy polega na polepszeniu warunków wzajemnej wymiany handlowej, dzięki czemu należy spodziewać się jej wzrostu. Drugi wyraża się w powiększeniu środkowoeuropejskiej przestrzeni „wolnego rynku” o 23 mln konsumentów. Owa przestrzeń licząca obecnie 90 mln mieszkańców może w stosunkowo niedługim czasie znowu powiększyć się. Aspirująca do *CEFTA* Bułgaria spełnia już wymogi formalne członkostwa (jest członkiem stowarzyszonego UE, 6 października 1996 r. uzyskała członkostwo *WTO*, wcześniej – 30 maja 1996 r. – złożyła wniosek o przyjęcie do *CEFTA*)⁶². Wymogi te spełniają wkrótce również państwa bałtyckie, posiadające umowy stowarzyszeniowe z Unią Europejską i finalizujące swą przynależność do *WTO*⁶³. Zarówno Polsce, jak i pozostałym sygnatariuszom *CEFTA*, stworzy to dalsze możliwości intensyfikacji międzynarodowej współpracy gospodarczej.

⁶² Należy wspomnieć, że Bułgaria zawarła umowy o wolnym handlu ze Słowacją (6 grudnia 1995), Czechami (15 grudnia 1995) i Słowenią (22 listopada 1996).

⁶³ W latach 1995-1996 państwa bałtyckie zawarły umowy o wolnym handlu z Czechami, Słowacją i Słowenią. Analogiczna umowa polsko-litewska została zawarta 27 czerwca 1996 r. (weszła w życie 1 stycznia 1997), a polsko-łotewska 28 kwietnia 1997 r. (wejdzie w życie prawdopodobnie w kwietniu 1998 r. po zakończeniu procedury ratyfikacyjnej); aktualnie negocjowana jest umowa polsko-estońska.